

Eikenprocessierups geeft nog steeds irritatie!

Verspreiding

In Nederland werd, voor de tijd van de uitbraak in 1996, de laatste grote plaag van de eikenprocessierups waargenomen in 1877/1878. De weg tussen Nijmegen en Heesch was toen zo massaal bevolkt door de rups dat de weg onbegaanbaar was geworden voor mensen en moest worden afgesloten. In de negentiende eeuw werden plaatselijk soms veel rupsen en vlin- ders van de eikenprocessierups waargenomen, maar algemeen aanwezig was de soort niet.

De eikenprocessierups komt van nature voor in West- Europa, van Scandinavië tot de landen rondom de Zwarte Zee. De noordgrens schommelt echter met het klimaat. In de eerste helft van de twintigste eeuw was de vlinder uit de noordelijke streken verdwenen en lag de noordgrens van het verspreidings- gebied in Midden Duitsland. Afgezien van twee losse vangsten, in 1946 en 1953, bleef de soort in onze streken afwezig tot in de tachtiger jaren. Toen dook hij weer op ten zuiden van Tilburg. Daarvoor was hij al weer enkele jaren in België aan- getroffen. Vanaf 1991 heeft de rups zich vanuit dit gebied weer massaal ontwikkeld tot hij in 1996 een hoogtepunt bereikte, en de populatie in 1997 massaal weer instortte. In tegen- stelling tot de verwachting dat eikenprocessierupsen incidenteel tot overlast zou leiden in Noord-Brabant en Limburg en daarna weer voor een tijd uit Nederland zou verdwijnen, zien we de eikenprocessierups zich vestigen in alle provincies, behalve Groningen. Het is een kwestie van tijd, voordat ook in deze provincie de nesten zullen worden aangetroffen. Het ziet er naar uit dat we met de eikenprocessierups zullen moeten leren omgaan, want uitroeien lukt echt niet (zie voorspelling verspreiding eikenprocessierups 2010).

Onze omgeving

Meerdere factoren zijn van invloed op de huidige verandering in de dynamiek van de eikenprocessierups. De klimaats- verandering draagt er toe bij dat het insect zich goed thuis voelt bij ons. Bovendien hebben we in de afgelopen 30 jaar veel eiken aangeplant, met name langs lanen en singels en in de bebouwde kom. Deze vorm van aanplant is aantrek- lijk omdat de stammen van de bomen zonlicht vangen en er warmte wordt uitgestraald door naburig wegdek, in tegen- stelling tot de dichte beplanting in bossen. In de natuur bouwt een populatie zich over meerdere jaren op via een kolonisatie en opbouwfase totdat er een 'uitbraak' plaatsvindt. Lokaal komt het tot zulke grote aantallen eiken- processierupsen dat eiken helemaal kaal worden gevreten en lange processies rupsen op zoek gaan naar voedsel. Velen komen om van de honger en anderen worden gepakt door natuurlijke vijanden die uiteindelijk zorgen voor een radicale ineenstorting van de populatie. Helaas zorgen de aantallen rupsen en nesten voor overlast bij mensen en dieren lang voor- dat natuurlijke vijanden alles onder controle krijgen. Behalve in Nederland breidt de eikenprocessierups zich ook uit in andere landen, zoals België, Duitsland, Oostenrijk en Hongarije. Ook lijkt een opbouw van populaties tot een 'uitbraak' fase in de laatste 10 jaar vaker voor te komen.

Irritatie

De behaarde rupsen veroorzaken fysieke overlast voor mens en dier. Het venijn van de eikenprocessierups schuilt in de aanwezigheid van de vele microscopisch kleine brandharen (ongeveer 0,2-0,3 mm lang) op de rups, die vanaf het derde

Door: Joke Fransen,
Aanspreekpunt Eikenprocessierups Plantenziektenkundige Dienst
(vanaf juni 2010: Nieuwe Voedsel en Waren Autoriteit, Divisie Plant),
Wageningen

larvale stadium aanwezig zijn en die een actief verdedigings- mechanisme voor de rups vormen. De brandharen die een karakteristieke pijlvorm hebben met weerhaakjes kunnen bij ongewenste aanraking 'afgeschoten' worden door de rups. Door hun bijzondere vorm kunnen zij gemakkelijk de oppervlakkige lagen van huid, ogen en bovenste luchtwegen binnendringen. Ook kunnen de haren vanuit de (al of niet oude) spinselnesten passief met de wind meegevoerd worden of door luchtstroming van verkeer vrijkomen en verder verspreid worden. Eenmaal met brandharen besmette kleding kan een bron van overdracht van deze haren zijn naar andere mensen. Daarnaast blijven haren aanwezig in oude spinselnesten geruime tijd irritatie geven. Blootstelling aan de brandharen van de rupsen vindt vooral plaats via inhalatie of via huidcontact door brandharen in de lucht. Hierbij kan een (pseudo-)allergische reactie optreden mede door het vrijkomen van stoffen uit de brandharen zelf, waarbij hevige irritatie van huid, ogen en luchtwegen ontstaat en zelfs symptomen als koorts, duizeligheid en braken kunnen optreden.

Mensen die beroepsmatig te maken hebben met de bestrij- ding of snoeiwerkzaamheden in eiken uitvoeren (loonwerkers, inspecteurs, beheerders, hoveniers) en de algemene bevolking waaronder spelende kinderen en recreanten, lopen risico op contact met brandharen.

Verder kan er een gevaar voor landbouwhuisdieren zijn die in de directe nabijheid van besmette eikenbomen grazen of die met brandharen besmet maaisel gevoerd krijgen. Ook niet- aangelijnde honden, die spelenderwijze spinselnesten in hun bek nemen, kunnen risico lopen.

Aanpak

In Nederland is een wettelijk kader om landelijk beheersmaat- regelen tegen de eikenprocessierups te nemen, afwezig. Het voorkómen van overlast valt onder de algemene zorgplicht van iedere terreinbeheerder. De instanties die te maken krijgen met de aanpak van eikenprocessierups zijn dan ook zeer divers en variëren van de individuele particulier tot gemeenten, provincies, staatsbosbeheer, enzovoorts. Daarnaast varieert de ervaring van instanties in het omgaan met deze problematiek sterk.

Om de kennis over beheersing en bestrijding zoveel mogelijk te ontsluiten is in 2007 het Aanspreekpunt Eikenprocessierups bij de Plantenziektenkundige Dienst in Wageningen opge- richt. Tot de werkzaamheden van het Aanspreekpunt behoren, onder andere, het beheer van de website [www.minlnv.nl/eiken- processierups](http://www.minlnv.nl/eiken-processierups), waarop zoveel mogelijk informatie beschikbaar wordt gesteld. De Expertgroep Eikenprocessierups, met ver- tegenwoordiging van rijksdiensten, gemeenten en provincies, ondersteunt het Aanspreekpunt in het beschikbaar stellen van kennis uit het werkveld. De Leidraad Beheersing Eikenprocessie- rups wordt door de Expertgroep opgesteld en regelmatig geactualiseerd. Dit document dient instanties tot steun bij het opstellen van hun plan van aanpak voor de beheersing van de eikenprocessierups en is digitaal beschikbaar op de bovenge- noemde website.

In het verleden zijn voorlichtingsbijeenkomsten door diverse provincies georganiseerd, maar helaas wordt dit niet standaard bij elke provincie en niet ieder jaar gedaan.

Om de actuele kennis bij de betreffende instanties te brengen heeft het KAD samen met de Plagen Preventie Dienst met input vanuit het Aanspreekpunt Eikenprocessierups twee cursussen ontwikkeld; een cursus specifiek voor beleidsmakers en een cursus specifiek gericht op de praktische aspecten van uitvoering van beheersmaatregelen. Het cursusaanbod zorgt voor een bijdrage aan kennis en inzicht bij instanties over dit insect met de bijbehorende problematiek, variërend van flora- en faunawetgeving tot afvalverwerking en beschermende kledij voor uitvoerders. Ik hoop dan ook dat in de toekomst de aanpak goed gestructureerd kan verlopen zodat we op kosten- effectieve wijze en zonder nadelige gevolgen voor de natuur, de eikenprocessierups kunnen beperken.

Zie voor cursusdata en verdere informatie: www.kad.nl.

